

Jornades de Foment de la
Investigació

**ESTUDI
ANTROPOLÒGIC
DE LA VIDA
MASOVERA AL
NORD DEL PAÍS
VALENCIÀ**

Autors

Rubén Cansino Bou
Anabel Ejarque Peñarroya
Jose Cristian Linares Bayo

INTRODUCCIÓ

Amb el present treball es pretén fer un estudi antropològic al voltant dels masos de les comarques del nord del País Valencià. Els aspectes relacionats amb l'anomenada cultura masovera: el treball, la mesura del temps, relacions amb la naturalesa, sense oblidar la relació directa i la causalitat que exerceix el medi físic, condicionant el tipus del mas i el caràcter dels masovers, seran els objectes fonamentals de tractament. No obstant l'enfocament en un determinat lloc geogràfic, no ens limitarà per buscar i remoure en situacions i casos paral·lels al present, com a fenomen compartit de les diverses cultures occidentals actuals que, d'alguna manera o altra, pateixen este procés. Sense anar més lluny, podem citar casos semblants, si no iguals, a zones com Aragó, Catalunya, Galícia, regions de l'estat francès, d'altres països de la conca mediterrània i, de bon segur, altres tants emplaçaments.

En l'anàlisi de la figura del masover també es farà un incís en la seua forma de vida i en la mentalitat, que es troba íntimament lligada al seu context. Hi haurà, finalment, un especial estudi de l'abandonament progressiu i accelerat que s'està produint a estos masos, com a conseqüència de l'homogeneïtzació cultural que es dona i, evidentment, dels factors econòmics que portaran o no, a la desaparició, potser a curt termini, d'esta cultura masovera, d'esta manera de viure. Les conclusions del present compendi esperen poder aportar dades rellevants per a l'aplicació antropològica actual, en un moment crucial i clau en el devenir d'este mode de percebre el món i les relacions vitals.

Caldrà interrelacionar diversos camps i comptar amb diferents aspectes que s'influeixen recíprocament, a l'hora d'explicar molts fenòmens en l'evolució d'este procés vital masover.

És per això que serà convenient buscar les causes de l'abandó i regressió dels nuclis poblacionals disseminats i la manera que estes transformacions han afectat a les mentalitats individuals i col·lectives dels masovers. L'aïllament a què s'havien mantingut molts dels conjunts poblacionals disseminats havia determinat la persistència de peculiaritats oblidades en els ancestres de societats anteriors a la nostra actual, fet que caldrà detectar amb l'anàlisi de comportaments concrets i privatis d'estes gentes (importància ritual dels efectes de la lluna en les transformacions del camp, la influència dels estels, i tants altres elements que els masovers i la seua forma de vida han sabut retre'ns, a pesar del devenir historic).

Per altra banda, i deixant de banda els aspectes regressius, s'intentarà fer una compilació de dades i de comportaments de la gent analitzada que encara manté aquest tipus d'estatus. D'ací que ens endinsem en la consideració d'elements tals com la identitat de les persones, la inversió temporal en activitats laborals i de temps lliure (festivitats, celebracions religioses i paganes), la particular cosmovisió d'esta gent davant el món actual i envers els progressos tècnics assolits. Igualment, serà destacat l'apartat en què farem constar el moment transitori que ens conduirà d'una manera de viure aïllada i basada en la subsistència, amb les pautes generals de la societat en què es troba immersa, a un altre mode de viure de fonaments capitalistes i clarament condicionants a les economies d'estos centres productors. Potser este esdevinga com a punt de partida del decliu de molts masos i, paradoxalment, la gènesi d'altres tants que, tard o promte, arrossegaran amb este procés evolutiu.

La intenció última d'este treball doncs, no ha estat altra que la detecció de les pautes actuals de regressió indiscriminada i gairebé irreversible, inclús amb el canvi conceptual de les estructures de població dispersa (fenomen actual urbanitzador...).

El particular mode de vida masover xoca indefugiblement amb les noves formes d'entendre la vida en el món present, on els processos econòmics marquen les pautes direccionals de tendència. Per tant, el nostre cas no és una excepció, almenys de manera bastant general. Esta serà la tendència

que veurem patent en l'estudi de les formes d'entendre la vida i de les interrelacions amb el medi, que es donaran entre els habitants del Mas de Carlos, en terme de Morella (els Ports) i aquells que es donaven en anys anteriors al Mas de la Flora, a la serra de Borriol (Plana Alta). D'estos dos models i de l'aportació antropològica i etnogràfica que han dedicat molts autors per als masos i els masovers del País Valencià (principalment), iniciem el punt de partida del nostre objectiu compromés amb els milers de persones que conformaren en altres temps i sobreviuen a moments d'ara en un medi hostil.

ESTUDI ANTROPOLÒGIC

Per centrar l'estudi antropològic dels masovers del nord del País Valencià, caldrà parlar, en primer lloc, de la terra, element bàsic del funcionament de l'economia. És l'eix de vertebració i també d'estratificació social, o de la major o menor posició o estatus de la gran part dels habitants del País Valencià.

D'esta manera cal comparar un fet curiós relacionat amb este aspecte. Segons Joan Francesc Mira¹, la concepció de bon llaurador assoleix a diferenciar als valencians dels que no ho són. Les qualitats de la persona apareixen, per tant, lligades directament a la terra i un home serà, honrat i responsable si les seues terres són bones i estan ben treballades. No obstant, en els comentaris que, més de dos segles abans, fa Cavanilles sobre la comarca de els Ports, no apareixen, segons ell, estes qualitats:

“No se ve en estas tierras aquel cuidado que caracteriza al labrador Valenciano: los trigos se ven muchas veces sofocados por la multitud de plantas que nacieron y se perpetuan”²

Cavanilles relacionava esta poca dedicació al conreu de la terra degut a que els llauradors cultivaven més terra de la que les seues possibilitats li permetien:

“Se descuidan los labradores porque cultivan mas tierra de la que pueden; se contentan con dar una o dos rejas, Y desde que sembraron los campos se puede decir que los abandonan a su suerte. La falta de propiedad en el cultivador, y el ser dueños de la tierra hombres acendados, que procuran aumentar sus rentas aumentando el arriendo, se opone a la población y a la riqueza, que podian crecer mucho. Pasan poco de trescientas familias las que cultivan todo el termino, y en medio de esto se cogen 120 cahires de todo grano, que es la única cosecha de cultivo”.

Estos comentaris podrien ser susceptibles a contradiccions, perquè li resta protagonisme al conreu agrícola quan este és la tasca econòmica principal.

Després d'esta breu i ambigua introducció, anem a explicar com era la vida quotidiana en estos masos.

El mas és el lloc d'hàbitat i de treball, el nucli de totes les activitats, ja que en el casali es porten a terme moltes activitats relacionades amb l'agricultura. No és sold, per tant, la casa per a descansar quan arriba la nit. Els masovers són conscients que un mas és un lloc per a treballar:

A: És que no..., és que ací no estem per llimpiesa, estem per treballà(r).

J: Ací, natros estem pa tre...

A: ara mateixa hem descarregat uns sacs d'alfals.³

Tenim, per tant, el casalici identificat i separat de la resta del grup. Les habitacions solien estar ubicades en la primera planta, però ens trobem en molts casos en què no obeeixen a una planta compacta amb unes escales úniques que puguen, sinó que ens podem trobar amb una diversitat d'escales diferents, des de la cuina, des de l'entrada... i estes escales comunicaran amb una zona separada de les altres. És un fet curiós, un exemple ben clar el trobem al Mas de Sebastiana, al terme de Forcall (els Ports).

Els mobles no són molt abundants, bàsicament són els indispensables: cadires, taula, es fan aparadors en les pròpies parets, llits i arques, entre altres. Rarament, veiem que les persones fadrines tingueren llit individual, en la major part dels casos els compartien entre germans o inclús amb els avis, era freqüent veure a la neta dormint amb l'avia. La roba tampoc era molt abundant, es composava, en la major part dels casos, de dos mudes i un vestit per a cada temporada, sent molt usuals els apedasaments.

La família masovera es caracteritza per tractar-se d'una família extensa, anava cobrint les funcions de llaurar, pasturar, preparar els guisos per a les persones i els descomunals calderos per als porcs, anar a per aigua, llavar, agranar, pastar el pa i anar al poble. Si no hi havia fills, s'havien de llogar o contractar pastors, criada o mossos per al treball.⁴

A l'hivern es descansava més, però hi havia parets que reparar, es feien apers i instruments de treball, es modificava algun bancal, es tallava llenya o s'arreglaven els camins...

Tota la família participa en el treball, des dels més grans als més menudets. Així, s'aprecia que el grau d'escolarització és mínim, fonamentalment per dos factors, perquè són necessaris per a treballar⁵ i perquè en molts casos la distància que han de recórrer per a anar a l'escola més propera és llarga⁶ i, a més a més, s'agreuja a l'hivern amb les dures condicions meteorològiques. Així, en la majoria dels casos, anaven el temps suficient per a aprendre a llegir i a escriure. I encara així, molt són els que deprenen a llegir a l'hivern, de nit, quan tota la feina ja està feta.

J. Ahí a casa mun pare erem tres germans i va buscà(r) una dona de 22-23 anys que sabia molta lletra, i allí mos va mostrar lo que ella sabia.

....

J. De nit despues de sopà(r) un rato en el cresol, ahí a escriure i a llegí(r) i de dia una altra vegà..⁷

A part de l'educació de l'escola, rebien l'educació familiar, que els aportava els veritables coneixements per a subsistir en el seu medi, i anar preparant-se per al seu futur. En este aspecte, tenien un gran coneixement fruit de l'observació de la Natura. La predicció meteorològica immediata era segura. El canvi de temps els venia revelat pel fum en la cuina, canvi de direcció del vent, quan cau calzim a la xemeneia, el sentir les esquelles des de lluny, la classe de núvols en el crepuscle matinal o vespertí, tipus de posta de sol, aparició de certes formigues, impertinència de les mosques i manera de situar-se en la paret, tot un arsenal d'observacions que garantien l'encert, i que, malauradament, desapareixeran al mateix temps que els trets de la vida en estos llocs.

Recordem com en la nostra visita al Mas de Carlos, José, el masover, va dir que plouria per la manera de comportar-se les ovelles, ja que estaven molt alterades i no paraven de botar.

Altre fruit d'observacions és el respecte en els masovers al tipus de lluna per a certes funcions, creences i pràctiques que també es donen en la resta de poblaments rurals, no estrictament els masos.

Les tasques de tallar llenya, llavar, pastar el pa, tallar el monyo o la llana, menejar el fem, fer canyes... eren fetes sempre en Lluna Vella o Minvant, mai en Lluna Nova. De no fer-se així, s'aviven les puces, apareixen corcons, no es conserven tan bé les carns...

Les distraccions dels masovers eren poques: baixar al poble, el Diumenge, principalment i parlar amb algun amic, prendre una copa, jugar a cartes... Els homes podien eixir també de cacera. Els animals més aseguibles eren les perdius i els conills. Els masovers van anar agarrant una gran afició en els joves i en els pastors per a tocar la dolçaina o la guitarra, instruments amb els que amenitzaven els bureos, dels que ja hem parlat. També tenien una gran habilitat per a treballar la fusta, per a tallar-la. No obstant, el temps lliure en els masovers era molt escàs o quasi bé inexistent, ja que sempre estaven dedicats a un treball o l'altre.

El fet que també s'identifica molt bé amb els masos és el de l'herència. Veuen la família com una unitat, on tots els membres participen en el treball i el funcionament del mas, doncs, l'herència, és semblant. Normalment, es partien les terres entre els fills:

J: I que ere,...., tot se die el mas de Carlos?

A: Tot

J. Si ere tot però se "hu" van parti(r) els germans, un tros de terra cada un.⁸

Esta tradició de partir-se les terres ja bé d'antic, també ens trobem que, generalment en cas de tenir un sol fill, este al casar-se no es constitueix com una unitat independent en sentit familiar, sinó que passa a habitar en la casa dels pares, amb la seua dona, vivint de "comú", fins a la mort dels pares, quan el mas passarà íntegre a la seua propietat⁹. També ens podem trobar casos en què el mas queda per al fill major, o per al que s'encarrega de cuidar o mantenir al pare. Un exemple el tenim en l'herència del Mas de la Menadella en el terme de Forcall (els Ports) en els anys quaranta. Este cas es dona, principalment, a mitjans del s. XX quan la resta dels fills han trobat altres eixides laborals. Molt relacionat també amb l'emigració cap als pobles, com en este cas Forcall, i inclús a les ciutats de Castelló i Barcelona, buscant un futur amb més possibilitats.

Relacionat també amb l'aspecte familiar està el fet de les adopcions. Quan una parella masovera no podia tenir fills i en volia adoptar un, no passava pels termes burocràtics de l'actualitat¹⁰. La necessitat de fills, de descendència en els masos, és molt important, ja no sols per el factor de l'herència, de transmetre la possessió de la terra, sinó també pel fet de la mà d'obra, són necessàries moltes mans per a "tirar endavant" un mas.

Dins de la vida quotidiana d'un mas, juga el menjar un paper molt important. Este ha de ser molt energètic, ja que les tasques són dures. La majoria dels productes que s'utilitzen per menjar són els de la terra, especialment les hortalisses, cultivades en un hort al costat mateix del casalici. Eren abundants les carns animals: conill en "frito"¹¹, productes d'elaboració a partir del porc, com xorissos, botifarres, llonganisses, "bolos"¹²... Tenim un exemple de banquets masovers en el banquet que els massovers de Forcall li van fer al Comissari, Baró de la Serra d'En Garceran, en 1691, el dia que va portar a Forcall la concessió de "Vila-real" el que volia dir la independència de Morella. Menjar format per: "*Pollastres, Colomins, Gallines, Moltons, Cabrides, Recentals, carn Salada, sagí, Arròs, Oli, Cigrans, Olives, cànTERS de vi, Tostades, Bescuits, Confitura, Anous, Brull, Mel, Formatge*".¹³

Considerem que, llevat la característica de l'abundància, en relació a l'esdeveniment, estos degueren estar, en la seua major part, els productes alimentaris dels masos.

De l'anàlisi que se'n fa al voltant dels principals indicadors d'identitat en les comarques limítrofes del País Valencià, en aquest cas de la comarca de *els Ports*, és la llengua la que hem situat en primer lloc a l'hora de delimitar este concepte, un factor importantíssim i freqüent en els estudis etnogràfics de les societats actuals, element que sol complementar-se d'altres condicionants secundaris¹⁴.

Trobem moltes semblances amb els diferents pobles que linden amb l'Aragó, com per exemple a Vistabella del Maestrat, on l'entrevista realitzada per *A. Piqueras Infante*¹⁵ té molt a veure amb la concepció que tenen la resta de pobles de les comarques castellonenques (Atzeneta del Maestrat, Forcall...). Sense dubte, és un procés que es repeteix al llarg de tota la geografia valenciana, sobretot a les zones transitòries i de separació lingüística, és per això que també trobem exemples en zones més sudaneres, entre comarques castellanoparlants (de base aragonesa) com els Serrans, envers comarques valencianoparlants com el Camp del Túria. En el nostre cas anem a analitzar els indicadors esmentats per veure de compondre un recull rigorós sobre el món masover i els contactes interculturals.

C: "I els seus pares d'on eren?"

J: El meu pare ere de Mirambell i la mare d'ací de Morella.

C: Ere xurro?"

J: Xurro, si

AB: Què vivien a Morella o a un mas?"

A i J: A un mas.

A: Al mas d'Espada, per això té el nom. Prop de Vallibona".

Les coincidències entre els masovers i la població que habita en viles (població disseminada versus població concentrada), pel que fa al tema de la identitat col·lectiva, no difereixen gaire en termes absoluts, car responen a models que es mouen amb els mateixos paràmetres, almenys respecte a este tema.

El mateix condicionarà a un habitant del Portell, que a una persona del Mas del Molinell (Culla), respecte a la identitat, perquè tots dos mantenen vincles en comú i relacions de reciprocitat i, a més a més, el fet masover és quelcom intercultural, que ens fa partíceps tan als habitants d'unes cultures i d'altres. L'estructura poblacional del Maestrat aragonés no difereix substancialment de l'estructura del Maestrat valencià, donat que presenta certa continuïtat i, si fa no fa, els mateixos trets i característiques. Anem a intentar esbrinar, deixant de banda les semblances i els acostaments, quins són els aspectes que més separen l'un costat de l'altre, i quins han estat els definidors masovers més clars que han condicionat estes situacions.

C: "Son pare li parlave castellà?"

J: Si

C: I sa mare, valencià? I entre son pare i sa mare?"

J: Mon pare se ficava a contà(r) les ovelles i escomença(v)e: una, dos, tres, quatre i quan arriba(v)e a deu fee: diez, onze... A lo últim ja l'ana(v)e parlant però...

A: De totes maneres acabaem parlant-lo tot, mon pare el castellà parlar-lo no, però entendre'l, sempre s'ha entes perquè com vam estudia(r) a l'escola sempre en castellà, parla-lo no, però entendre-ho tot''.

No és casual que, el cas estudiat pel nostre grup de treball, ens oferira unes possibilitats d'establir conclusions vertaderament importants, per una sèrie de raons de diferent caire.

En primer lloc, ens trobàvem amb què l'home tenia uns pares de doble procedència lingüística, és a dir, amb l'opció d'un bilingüisme socio-territorial real (diferent al d'avui en dia, íntimament lligat a l'homogeneïtzació cultural, la diglòssia i altres fenòmens desvirtuadors): tenia un pare *xurro*¹⁶ o castellanoparlant (Mirambell) i una mare valencianoparlant (Morella), la qual cosa afavoria un punt de partida bastant imparcial respecte al qüestionari que li vam proposar respecte a la identitat i la llengua. Hom arriba a la conclusió de la inexistència del conflicte lingüístic entre zones d'interrelació com les estudiades, ja que la comunicació, que és allò que, a la cap i a la fi, interessa a les persones per arribar a entendre's, no presentava cap obstacle interpersonal. És més, se'ns al·ludeix al precoç aprenentatge o almenys, enteniment, de la persona castellanoparlant, quan ja tenia més d'una vintena d'anys i ja s'havia format subconscientment amb el registre lingüístic d'una altra llengua materna, diferent a la que dominava l'entron socioeconòmic d'on anava a moure's en allò successiu. És este darrer condicionament (l'entorn) el que obliga a l'adaptació a este medi lingüístic diferent del subjecte castellanoparlant.

J: "Ell, pos va baixa(r) ací al terreno de Morella als 25 anys ja, i la lletreta que havia deprés... pos tot de Teruel i va baixa(r) ací als 25 anys i se va trobà(r) que ací... I va dependre, però ell sempre a tirà(r) a lo d'ell.

A: A l'Aragó... però si que parlae, si.

J: Ara a lo últim... parla(v)e.

A: Ara a lo últim si... se va morí(r) en 93 anys, mira si va està(r) anys, si va ser anys valencià''.

S'extrau la conclusió que no és una empresa difícil adaptar-se lingüísticament d'una zona a l'altra, pel fet que les relacions vénen de llarg en el temps, i el període transitori no suposa cap efecte traumàtic per als subjectes afectats, ja provenen d'un país o del lloc veí.

El cas present ens aporta el cas d'una persona procedent del Baix Aragó que intentarà establir-se en una zona de domini valencianoparlant, com és la capital de *els Ports*. Potser siga este el resultat d'una opció personal diferent a la que actualment podríem entreveure en el comportament lingüístic traslladat a la zona litoral, de major procés d'aculturització i diglòssia, on el procés es declinaria a la inversa en moltes ocasions

Particularment, la parella masovera entrevistada, distingeix dos grans grups lingüístico-culturals, amb identitat més o menys pròpia i delimitada: per una banda l'Aragó, identificat amb els *xurros*, i per l'altra el ser valencià, pel simple fet de parlar en esta llengua. El pare de l'home entrevistat procedia de Mirambell i, per tant, parlava en castellà i pertanyia a terres de l'Aragó, però successivament, i d'ençà que anaven passant els anys, va anar assumint la llengua catalana com la pròpia i en el seu

medi social ja podia ser considerat com un valencià més. D'ací que, en casos singulars com el present, la identitat cultural es redueix a un sol aspecte, amb prou fonament i pes per erigir-se per damunt de la resta de condicionaments humans, inclús els de importància vital: condicions de vida, entorn mediambiental, tipus de treball... quan es dedueix que no difereixen en aspectes tan bàsics com “*el mateix viure, el mateix minjà, el mateix treballà*”.

C: I que és... que ahí... cada lloc són diferents?

A: A on, a Mirambell?

C: Vull dir... com parlen... una altra manera de ser.

A: Mira, la nostra, la nostra nora és de Bordó i no entenie ni mica, ara com ja fa 12 anys que està a Forcall, ara ja enten a muntó.

C: Lo que jo vull dir és que si tenen una altra manera de ser o...

AB: en els masos.

J: no, no, lo mateix

C: és que igual, no ho se... estos són més d'Aragó, estos són més...

A: no, en resumidas cuentas...

J: no, lo mateix, el mateix viure, el mateix minjà, el mateix treballà.

El temps retut al temps lliure és un altre dels aspectes fonamentals del caràcter masover, en relació a la importància relativa que estos li ofereixen. De l'entrevista realitzada hem pogut extraure que no és molt el temps que els resta, a causa del seu ritme de vida d'intensa dedicació al ramat, per tal de desemboirar-se i celebrar en comunitat algunes dates assenyalades.

Es dona la coincidència en molts dels rituals i festivitats que es duen a terme entre els masovers: el *bureo* és l'element més peculiar, que també ens hem trobat en l'estudi antropològic dels masos serratins del terme de Borriol, una singular celebració que congrega els habitants masovers de determinades àrees geogràfiques amb un clar caràcter de germanor i concòrdia entre els participants. Les dates concretes d'estos events solen tindre coincidir amb esdeveniments com les Carnestoltes, Sant Antoni, i altres èpoques de l'any quan venia bé celebrar la matança del *gorrino*.

C: I que esta(v)en, un dia? Un dia sencer?

A: Un dia sancé, de matí, matí, casi 24 hores.

C: I, bueno, sempre a Carnestoltes celebraven estes festes? No n'hi havie cap altre dia de..?

J: Bueno, quan venie bé. Tots los anys a Carnestoltes tampoc, però un any el feem a un mas, l'altre any el feem a un atre, però tots los anys bureo

És com si, dins la societat general en què vivim, ens trobem immersa una subcultura o forma de viure, en la qual es comparteixen alguns trets amb identitat pròpia col·lectiva entre els membres masovers.

La festa del *bureo* n'és un clar exemple: sols es reuneix estrictament la població de diversos masos, sense fer partíceps (*a priori*), a altres membres d'altres comunitats establertes (habitants

d'una vila o ciutat concreta...), com si d'ací s'entenguera que són quelcom a part, un grup constituït que comparteix una sèrie de trets i de formes d'entendre la vida diferents a la resta. La senzillesa d'este *modus vivendi* s'aprecia en el mateix concepte de festa: la sobrietat celebrativa masovera dista molt de la concepció lúdica excessivament variada (que coneixem ací, per antonomàsia). Amb una guitarra, una bota de vi, algunes dansades i una partida de cartes, construeixen el seu entorn d'esbarjo, i és que, com ells ens diuen "*Balla(v)em, balla(v)em més a gust entonces en aquella guitarreta que ara a les discoteques.*"

C: A vore, antes feen festes quan, quan eren més jóvens per aci per els masos s'ajuntaen i algo?

J: A la matança, feem bureo

A: Antes feem bureo

J: I a Carnestoltes, a Carnestoltes.

C: Això que m'ha dit vosté me ho han dit els dels masos de Burriol

J: Quan ere jove, pues quan feen la matança puja(v)e algun dia a ajuda(r)-mos a guardà el bestia(r), i juga(v)em a les cartes i tocàvem la guitarra i...

AF: Fe(r) festa

A: Fe(r) bureo

C: Bureo que ere? Tocar la guitarra?

A: Mira, una guitarra, toca(v)em i se balla(v)e...

J: Un tocant i tres o quatre parelles ballant per ahí

A: O els que n'hi havie

És palés que nosaltres vivim en una societat dominada pels mitjans de comunicació, a més de tecnificada, en la què els primers influixen en la mentalitat de la gent, en la seua presa d'opcions, ja que ens bombardegen amb milers d'imatges i missatges específics, què acaben per cuallar en el pensament del grup de forma inconscient, què es fonamenten per la simple raó d'aparèixer en estos mitjans, convertint-se, així, en elements legitimadors de la consciència global; i la tecnologia ens supedita, crea una dependència, i a l'hora ens malacostuma i fa que es perguen capacitats que l'ésser humà havia demostrat d'antuvi, provoca una especialització (tant en el procés de creació d'eixa tecnologia, com en el d'ús) a la què no té accés tothom.

Acceptant açò, cal preguntar-se: afecta d'igual mode este procés homogeneïtzador i d'especialització en la vida masovera?

La vida al mas, com ja es sabut, suposa un aïllament, trencat ocasionalment quan es feia *bureo* o es baixava al poble, quan arribava el venedor ambulat, o amb alguna visita d'un veí, úniques oportunitats en les quals es podia intercanviar informació, tant del món masover com de l'*exterior*.

A: ... però antigament no t'entera(v)es, bueno mos entera(v)em per què la gent dels masos mos ve(i)em i ha passat açò! I ha passat allò!

Aleshores, què els aporten els mitjans de comunicació? I els tècnics?

Els televisors i radios han fet que els masovers tinguen un altre mitjà per conèixer coses d'altres llocs, però, de fet, són assumptes de gent que no coneixen, que no els afecten, perquè les repercussions mai els arribaran, i, el que és més important, tampoc els donaran de menjar. Dóna la impressió de que, per a ells, les notícies que veuen al televisor o senten a la radio, siga com una pel·lícula, un món llunyà, quasi de ficció, una mena d'espectacle:

AB: i una cosa, ací s'entereaen molt del que passa(v)e a la resta, per exemple quan se va morí(r) Franco, de tot això o ...

A: quan se va morí(r) Franco si perquè ja teniem tele, ...

AB: però han anat més a la seua, a la faena i...

J: natros a la faena però l'enterro de Franco i això ho vam vore. ... i quan van matà(r) a Carrero Blanco...

A: i antes la radio,

AB: i tampoc els importa(v)e molt, no?

A: no, no, no, no, mirà allò del 23F

AF: Tejero.

A: esta(v)em allí i vam di(r), marxem a dormi(r) perquè ni que passe una cosa ni que passe una altra, demà igual, a donà(r) minjà(r) als animals i a la nostra faena, de lo que passa(v)e tampoc no mos importa(v)e.

J: natros ni guanya(v)em ni perdiem

A: no se com dir-ho, no, no,... no estem per lo que passe, si guanye uno... vull di(r) natros demà de matí a la tarea.

J: a natros eh! A pagà tan ...

Respecte els mitjans tècnics, com ara la llum, el telèfon, etc ..., els ha arribat via placa solar, en el cas del Mas de Carlos, per la qual cosa la seua repercussió en les vides d'estos masovers es veu molt limitada, ja que per poder utilitzar-los els fa falta l'energia solar. Així, el cycle diari de vida, limitat per l'eixida i la posta del Sol ,pot veure's afectat per la llum elètrica en algunes ocasions especials, què ho pugueren requerir, com les festes:

J: En un cresolet, un poquet de llum. I... a beure vi i a fe(r) bureo.

..., però, usualment, la caiguda del Sol significava l'hora de sopar i, després, anar a dormir, per a l'endemà poder continuar el ritme de vida masover: treballar, menjar, dormir, i així tots els dies de l'any, tots els anys de la seua vida.

Però, tal volta cal matissar el concepte de treball que ells tenen, ja que diferix del nostre, perquè, encara que tinguen execents, no tenen una concepció capitalista, de compra-venda, sinó més be d'intercanvi, encara que es faça en diners, i per a viure, treballar per a menjar, per a garantir la supervivència, sense més.

Esta concepció, hui en dia, especialment en els masos dedicats al ramat, està canviant, on els amos dixen de viure al mas i es tralladen al poble, adquirint una mentalitat capitalista de beneficis.

El devenir en les formes de viure i de les necessitats d'adaptació a l'economia del moment, obligaren a abandonar moltes tècniques ancestrals, així com cultius i ramats autònoms, i incús formes arquitectòniques; per causes molt diverses però, principalment, de subsistència i reconversió agrària. A poc a poc, la situació s'ha anat reduïnt a quotes mínimes, que han anat substituïnt-se, transgredint-se, per tal d'assolir i suplantar-se per les millores tècniques: un procés que tendeix linialment, en ascendència. En el nostre cas influïa també el fet que estigueren jubilats en este moment, però com ells ens deien, progressivament, ja molt abans d'esta situació i al llarg de la seua vida, van anar deixant de banda algunes constants que havien romàs intocables d'ençà molt de temps. En conclusió, també ens podem cerciorar d'una altra peculiaritat amagada, que ens delatava alhora este procés d'abandó progressiu: el manteniment de la forma de viure, perquè só, per passar el temps, no per necessitat econòmica, sinó per necessitat moral, psicològica, per estima a les seues pautes vitals, als seus avantpassats, en definitiva, a ells com a persones, en l'exponent interioritzador més clar.

C: Tenen cabres?

J: Ovelles. I cabres tam(b)é. Dos ne tenim.

C: es que a Borriol li diem cabres a tot. I gorrinos?

A: No, ara no tenim

J: Vam arribar a tindre de tot, però ara no en tenim més que uvelles, cent uvelles i avant.

C: Antes ne tenien més?

J: Sí, sí, antes teníem més.

AF: Claro, ara ja s'han jubilat

J: Ara al jubilar-mos ens han llevat

C: Què és? que donave pa més la cosa?

A: No, és que d'alguna cosa o altra havíem de passà(r), a vore?

J: Havíem de treballà(r)...

A: Havíem de treballà(r), ara com ja estem jubilats, ja no hauríem de tindre. No hauríem de tindre res

J: no hauríem de tindre ni ixes uvelles tampoc

En un altres dels passatges de l'entrevista, vam preguntar als masovers sobre la ubicació geogràfica del mas, en quin terme municipal s'enquadrava. Ací vam poder apreciar que quan els pregunten sobre el municipi sí que tenen constància o certa consciència que pertanyen o no a una localitat. I ells ens ho responien ben clar i rotundament quan, fent broma, els plantejarem la inclusió del seu mas a Forcall, quan realment, però per poc de terreny, pertanyia a Morella. Potser encara siga esta una reminiscència feudal en els nostres pobles? Allò cert és que es tracta d'una tendència constant per arreu de la geografia valenciana, extensible a zones territorials més àmplies, i que observem en llocs de latituds diferents. Més quan parlem de medis aïllats com el present, amb l'afegit particular de la lluita ancestral per la antiga reafirmació de les aldees de Morella envers la capital, entre les quals es comptava el Forcall i altres pobles veïns de la comarca de els Ports. No obstant, cal citar que la pertinença o el caràcter identitari municipal també puga tindre a veure amb el lloc de destinació dels impostos locals, de les relacions econòmiques més directes, del centre on materialitzen

la seua participació en el sistema (mitjançant els sufragis electorals), i tot un seguici de components que fan indispensable el contacte interpersonal, o a nivell col·lectiu, dels masovers i els habitants dels pobles, aquell medi poblacional dispers i aquell espai demogràfic concentrat.

AF: però este que és de Forcall o de Morella?

J: este de Morella

AF: de morella és? ja.

J: si

AB: pos mosatros fiquem que és de Forcall TU!!

C: no!!! està en terme de Morella, No?

J: si, natros de Morella.

ANOTACIONS

¹ 1996. *Piqueras Infante, A. pag.46*

² *Observaciones sobre el Reino de Valencia. PAG.10*

³ _ 1999. *Entrevista a José Artola Giner (J) i Amparo Barreda (A), del mas de Carlos, terme de Morella. Realitzada per: Cansino R; Ejarque A; Fores A; Linares C.*

⁴ *Antonio Ejarque Espada, veí de Forcall, recorde com als vuit anus són pare li ba buscar faena com a pastoret en un mas. Es necesitava una salut de ferro per a aquesta vida. Es treballava de sol a sol.*

⁵ *Molt són els que recorden com a la edat de vuit anys ja estaven treballant de pastorets.*

⁶ *Els fills dels masovers de la Serra de Borriol tenien que desplaçar-sea gairebé 7 Km del nucli urbà, i travessant llocs escarpats i muntanyosos.*

⁷ 1999. *Entrevista realitzada a José Barreda (J) i Amparo Giner (A) del mas de Carlos, terme de Morella. Realitzada per Cansino R; Ejarque A; Fores, A; Linares C: pag 8*

⁸ 1999. *Entrevista a José Artola Giner (J) i Amparo Barreda (A) del mas de Carlos, terme de Morella. Realitzada per Cansino R; Ejarque A; Fores A; Linares C: Pag 5.*

⁹ *En L'Arxiu de Protocols Notarials de Morella, (AHNM), trobem exemples de contractes matrimonials on s'estipula on haurà de viure la nova parella i quines hauran de ser les condicions.*

Així en el 20 de juny de 1727 veiem en un protocol del Escrivà Joseph Sorolla el següent:

Matrimoni entre Bautista Monfort i Maria Ivañes. Bautista és fill dels massovers Hysidro Monfort i de Thomasa Beies.

“ ... la masia de su habitacion con el pacto y obligasion que hayan de habitar todos y vivir en dicha masia trabaxando comiendo y viviendo de comun como tambien costear de este todas las cargas y pechos de Vesinos como lo demas que se ofrezca y se preciso Gastar. Y en caso de no poder congeniar y vivir todos juntos mancomunados en dicha masia el dicho Hysidro Monfort se reserva el drecho del dicho decreto y establecimiento durante su vida”.

¹⁰ *Bàrbara Dolz Grau, del mas de la Menadella, Forcall, recordava com els seus pares no podien tenir fills i van “adoptar” un xiquet recent nascut d'una família humil de Luco de Bordon*

(Baix Aragó), després van tenir set fills. Recorda que este “germà” seu va tenir que abandonar el mas, ja de jove, per la forta discriminació que patia per part dels seus “germans”.

¹¹*Una espècie de carn en conserva. Carn de conill en gerres grans, tancades i tota la carn coberta d’oli. Resulta molt sabrosa.*

¹²*Es diuen així per la seua forma gran i rodona, són semblants a les botifarres, però no estan ficats dins dels budells i tenen més salses*

¹³*1986. Forcall. Lugares, Gente, Historia. Ferrer Llop. C, Sabater Carbó. J Ed. Ferrer Llop. C i Sabater Carbó J. Santa Coloma de Cervelló (Barcelona) pag. 235.*

¹⁴*(1996) PIQUERAS INFANTE, A. La identidad valenciana. La difícil construcción de una identidad colectiva. Edicions Alfons el Magnànim. Colección Tesis y Praxis. Pàgina 201.*

¹⁵*Op. cit. Pàgina 160. En el nostre estudi, els masovers del Mas de Carlos (Morella) arriben a les mateixes conclusions que un funcionari de Vistabella del Maestrat (25-30 anys), qui afirma: “És que la gent d’eixa part (de l’Alt Millars) té ja el parlar d’allà, d’Aragó. Diferències n’hi han, en primer lloc la llengua, però per lo demás...”. és a dir, tenen constància que parlen diferent, però a la fi s’entenen sense cap problema i, és més, comparteixen formes de vida i d’entendre el medi que els rodeja, a diferència d’altres zones, més litorals, principalment, on s’allunyen més d’esta concepció antropològica i mundanal, amb la qual cosa podem observar que, en molts aspectes, se senten més identificats amb els directament pobles veïns, en detriment d’altres que comparteixen algunes peculiaritats culturals concretes.*

¹⁶*Podem trobar referències al voltant d’esta accepció en: (1996) PIQUERAS INFANTE, A. La identidad valenciana. La difícil construcción de una identidad colectiva. Edicions Alfons el Magnànim. Colección Tesis y Praxis. P. 162. En la mateixa obra veiem la referència d’un habitant de Culla (Alt Maestrat): “Tiram més cap a dalt, cap a Aragó. Per les costums, els vestits típics, la forma de ballar la jota... Ahí baix, ja a la Vall d’Alba, mos diuen xurros, manyos” (Varó, 25-30, autònom). Op. cit. pàgina 191.*

També se sol identificar amb la denominació xurros als habitants de viles i ciutats de substrat aragonés, per part dels valencianoparlants d’esta zona del nord del País Valencià.